

FELKÉSZÜLÉS A TANÍTÁSRA I. A TANÍTÁS-TANULÁSI FOLYAMAT TERVEZÉSE

„Ha a tanítás művészet, akkor a tanításra való felkészülés tudomány”
Olrich

A tervezés (és a teljes tanítás-tanulási folyamat) során megválaszolandó három fő kérdés:
KINEK? MIT? HOGYAN? tanítsunk

A tanítás-tanulási folyamat tervezésének céljai:

- A nevelési-oktatási célok megvalósításának előkészítése, a módszerek, a szervezeti keretek, a tanulásszervezési módok, a szükséges eszközök, stb. kidolgozása révén.
- A nevelés-oktatás hatékonyságának növelése, vagyis a diákok tudás- és neveltségi szintjének fejlesztése.

A tervezést jelentősen befolyásolja:

- A képzés, az iskola, a tantárgy, a munkaerőpiac cél- és követelményrendszere
- A tanár személyisége, feladatairól, diákjairól alkotott elképzelése, koncepciója, módszertani ismeretei

A tanítás-tanulási folyamat tervezésének szintjei

Tanmeneti tervezés

- Az egész tanévre vonatkozó átfogó terv
- Alapja a pedagógiai program, a tanterv, a tankönyv
- Szükség esetén rugalmasan változtatható a tanulói sajátosságok függvényében
- Megjelennek benne a didaktikai feladatok, az óraszám lebontása, a tantárgyközi kapcsolatrendszer, a nevelési-oktatási célok, a szükséges eszközök

Tematikus tervezés

- A tanmeneten alapul
- A nagyobb tananyag-egységek (6-12 tanóra) részletesebb kidolgozása
- A didaktikai feladatok beépítése a tananyagba, a tananyag órákra való lebontása, a módszerek, eszközök meghatározása

Óra/foglalkozás tervezés

- A tanulói tevékenységre összpontosít
- A didaktikai feladatok (motiválás, új ismeretek átadása, ismeretek alkalmazása, rendszerezés, ellenőrzés, értékelés) tartalommal való megtöltése Pl.: Hogyan motiválom a diákjaimat?, Milyen kérdéseket szeretnék feltenni?
- Táblavázlat, szemléltető eszközök tervezése, kidolgozása, készítése
- Időbeosztás tervezése
- Feladatok összeállítása
- Differenciálás módjainak meghatározása

A tanításra való felkészülés területei

A tanulók sajátosságai (motiváltsága, előzetes ismeretei, érdeklődése, személyisége) jelentősen befolyásolja, hogy hogyan közelíthetők meg, ezért **MINDIG EGY KONKRÉT OSZTÁLYHOZ TERVEZÜNK, NEM ÁLTALÁBAN.** (Ami az egyik osztálynál kiválóan működik, az a másiknál nem feltétlenül.)

1. A tanulói tevékenység tervezése

Annak meghatározása, hogy a tanulók milyen aktivitáson keresztül sajátíthatják el a tananyagot (ismeretek + képességek).

Pszichológiai szempontok: A tanulói tevékenység megtervezése során a tanár felidézve a csoport/osztály tagjait, tipikus kérdéseiket, a tanulók jellegzetes, egyéni gondolkodásmódját. Ezeket számba véve dönt az alkalmazandó módszerekről, feladatokról, a differenciálás módjairól. A tanulókhöz igazított tevékenységtervezés elősegíti az órára való érzelmi ráhangolódást, pozitív érzelmi töltést. A tanár pozitív hozzáállása...

1.1. A tanulói tevékenység tervezését befolyásoló tényezők

1.1.1. A tudás átadásának és megszerzésének módjáról alkotott tanári elképzelés

Hogy a tanár mekkora szerepet szán önmagának és a diákoknak a tudás megszerzésében, jelentősen meghatározza, hogy szerinte a tanulók hogyan tesznek szert új ismeretekre. Pl. ha azt gondolja a tanár, hogy az ő magyarázatai nélkülözhetetlen a tananyag megértéséhez, akkor legtöbbször ő beszél az órákon. Ha azt gondolja, hogy az ismeretek megszerzéséhez minél több tapasztalatra kell szert tennie a diákoknak, akkor sokat kísérleteznek, a diákok többet dolgoznak önállóan, a tanár szerepe pedig kevésbé központi.

A tudás megszerzésének négy szemlélete különböztethető meg.

1.1.1.1. Az ismeretátadás pedagógiája

- Mások által feldolgozott ismeretek átadása szóbeli módszerekkel, melyekben az információ forrása a tanár.
Pl.: előadás, beszélgetés, vita, kérdve kifejtés, szónoklat
- A tanulók nem találkoznak közvetlenül a tanulás tárgyával, hanem a tanár, a tankönyv leírásán, magyarázatán keresztül ismerik meg.
Pl.: Nem találkoznak élőben a tengerek mélyén lévő élővilággal, hanem a tanár meséli el.
- A tanításban és a tanulásban egyaránt szóbeli módszereket alkalmaz.
Pl.: memoritertanulás, olvasás, hallás utáni tanulás (Áttekintendő pszichológiából a különböző érzékszervek útján történő tanulás hatékonyság-piramisa)
- Az ókor és középkor iskoláinak jellemző tanítás-tanulási módszere. Képviselői többek közt Plátón, Arisztotelész.
- Alkalmazása napjainkban: nyelvoktatásban a szavak, memoriterek tanulására, kiejtés gyakorlására, szólások, közmondások, dalok, versek tanulására, definíciók, törvények szó szerinti elsajátítására

1.1.1.2.A szemléltetés pedagógiája

- Az ismeretek az érzékszervek útján felfogott tapasztalatokból származnak. Ezért mindent meg kell mutatni, be kell vinni a világot az iskola falai közé. Ami nem mozdítható, vagy távoli, azt képen, rajzon, ábrán kell bemutatni. A felhalmozott (érzékszervi) tapasztalat gondolkodásra készítet előbb-utóbb pedig az összefüggések belátását eredményezi. (Ez a személet lényeges tévedése.)
- A több érzékszerv megragadása alapvetően jó (lásd. pszichológia a több érzékszerv útján ugyanarról a dolgról szerzett tudás mélyebben/többféleképp is rögzül), azonban a hallás mellett csupán a látás kapott jelentős szerepet, így az ismeretek befogadása továbbra is passzív.
- A 17-18. században alakult ki Descartes munkásságának és az empirizmus kialakulásának következtében. Jeles képviselője a pedagógiában Comenius.
- Alkalmazása napjainkban: minden közvetlenül be nem mutatható jelenség esetében, szimuláció, videó, írásvetítő, képek, falitáblák, stb.

1.1.1.3.A cselekedtetés pedagógiája

- Az érzékszerveket nem csak passzívan megragadó, hanem a tanuló aktív, tevékeny részvételére alapozó pedagógiai szemlélet.
- A tárgyi és gondolati cselekvés együttesen szükséges az ismeretszerzéshez. A jelenségeket meg kell figyelni, részt kell venni bennük, ki kell próbálni mindent, szerelni kell, szétszedni, összerakni, próbálgatni, variálni.
- A tevékenység jellegét a tanulói érdeklődés határozza meg. A tanulói érdeklődés fontosságának felismerésével megjelenik a tanuló motiváltságának szerepe a tanulásban és érzelmi energiáinak bevonása.
- Az ismeretek helyett a készség-, és képességfejlesztést helyezi a középpontba.
- A 19-20. századra jellemző, Piaget munkásságában gyökeredzik. Képviselői a pedagógiában Montessorri, Dewey.
- Alkalmazása napjainkban: kísérletezés, mérés, projekt, kirándulás, Csodák palotája, stb.

1.1.1.4.Konstruktivista pedagógia

- A tudás létrehozása (konstruálása) a diák aktív szellemi tevékenységének következménye.
- A gyerekek a körülvevő világ jelenségeit valamilyen saját, naiv elképzelésük segítségével meg tudják magyarázni. Ebben segítségükre van saját fantáziájuk, a felnőttek, a média, stb.. E naiv elképzelések nem minden esetben felelnek meg a valóságnak. Az iskola feladata, hogy a valóságnak megfelelő magyarázatokat adjon a természeti, társadalmi jelenségekre, vagy a naiv modelleket formálja át a realitásoknak megfelelően. Ehhez elengedhetetlen a gyerekek elképzeléseinek megismerése. (A megismerés módja lehet szóbeli megkérdezés, beszélgetés, vagy írásos megkérdezés.) A valóságnak megfelelő modellek kialakításánál a naiv elképzeléseket fel kell használnunk, kapcsolódnunk kell hozzájuk.
- Ha a világ jelenségeire adott iskolai magyarázatok nem kapcsolódnak a diákok ezekről alkotott saját elképzeléseivel, magyarázataival, akkor a ***világ megkettőződik***. A gyerekek tudni fogják, hogy a tanár kérdéseire mit kell válaszolni, de a valóságban nem tudják alkalmazni a tanultakat.
- Amikor hirtelen megértem, hogy a korábbi elképzeléseim miért nem magyaráznak egy jelenséget, de az iskolában tanult viszont igen – tulajdonképpen, amikor leesik a tantusz – ***fogalmi váltásnak*** nevezzük.

Miközben könnyen belátható, hogy hatékony oktatás a cselekedtetés és a konstruktivista szemlélettől várható a kutatások azt igazolják, hogy még mindig az ismeretátadás és a szemléltetés pedagógiája uralja is az iskolai oktatást.

1.1.2. A tudásról alkotott tanári elképzelés

A didaktika szerint: a „tudás = ismeretek + képességek + készségek + jártasságok”. Ráadásul mindezek alkalmazásra kész változata. Lényeges, hogy tanárként milyen jelentőséget tulajdonítunk a különböző elemeknek, hiszen ettől függően válhatnak óráink, módszereink, számonkéréseink elmélet-, gyakorlatorientálttá, képességfejlesztés-, vagy ismeretközpontúvá.

2. A tananyag tervezése

Pszichológiai szempontok: A tanítási folyamat előzetes megtervezése során a tananyag áttekintésével, strukturálásával, új ismeretek összegyűjtésével a tanár szakmai tájékozottsága nő. Amennyiben a pedagógus elmélyült szakmai tudással rendelkezik, a tanórán nem kell szorongania amiatt, hogy valamit rosszul mond, vagy elfelejt, figyelmét a tanulók reakcióira, segítségükre összpontosíthatja.

A tananyagtervezés funkciói

- A tananyag áttekintése, felelevenítése a pedagógus számára
- A tananyag frissítése – felesleges, elavult elemek elhagyása, új, korszerű elemek, tudományos eredmények beépítése, a szakmai elvárások változásainak követése
- Struktúra, logikai rendszer kialakítása a tanulói sajátosságok figyelembe vételével (Figyelembe veendőek a pszichológia tanulással kapcsolatos eredményei – az ismeretek rövid távú emlékezetből való átkerülése a hosszú távú emlékezetbe: rendezettség, 7 +2 egység, értelmes feldolgozás)
- A tananyag feldolgozás módszereinek kiválasztása a tanulói sajátosságok figyelembe vételével
- Szükséges segédeszközök meghatározása

A tanulói tevékenység tervezése + A tananyag tervezése
↓
Módszerek választása

Kötelező irodalom

Simon Béláné: Didaktika, BMF BGK jegyzet, Budapest 2001.

A tanítási-tanulási folyamat tervezése 82-87. old.

Ajánlott irodalom

Kotschy Beáta: Az iskolai oktatómunka tervezése in. Falus Iván: Didaktika, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 2003., 470-484. old.

Nahalka István: Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben?, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 2002., 33-41.old.